

УДК 346.546.7

Сергій Ткаченко

Sergiy Tkachenko

**СИСТЕМА ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ****THE SYSTEM OF GOVERNMENT CONTROL OF ENTERPRISE IS IN UKRAINE**

*У статті розглянуто питання державного впливу на підприємницьку діяльність в Україні. Визначено завдання органів державної влади та важелі регулювання. Запропоновано шляхи державної підтримки підприємництва. Розкрито взаємозв'язок державних органів влади та суб'єктів підприємництва.*

**Ключові слова:** підприємництво, державне регулювання, регулятивна політика, інновації, критерії впливу.

*In the article the question of state influence on business in Ukraine. Defined objectives of public and arm control. Ways of state support. Reveals the relationship of government agencies and business entities.*

**Keywords:** entrepreneurship, government regulation, regulatory policy, innovation, impact criteria.

**Постановка проблеми.** У сучасних економічних умовах відбувається сполучення державного й ринкового механізмів регулювання, посилення впливу державного регулювання підприємницької діяльності і як наслідок трансформація форм взаємодії державних органів із суб'єктами приватного бізнесу, механізмів управління суб'єктом господарювання.

Державне регулювання в сфері підприємницької діяльності спрямовано на забезпечення сталого розвитку стратегічних галузей господарювання й стабільну участь підприємців країни в міжнародному поділі праці й одержанні від цього оптимальних вигод.

Держава як економічний суб'єкт і розпорядник фінансових ресурсів здійснює прямий вплив на особливо важливі галузі економіки, стимулюючи розвиток цільових комплексних програм економічного розвитку, що визначає соціальну політику в цілому.

Можна однозначно стверджувати, що підприємництво не може розвиватись без самої активної участі й підтримки держави, при цьому форми державного впливу на економіку різні і змінюються залежно від історичних традицій країни, умов розвитку економіки, національної складової, що визначає необхідність проведення ґрунтовного аналізу системи економічних функцій сучасної держави в розвитку ринкового господарства.

**Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій.** Питання системного державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, як складового важелю впливу на економічну та фінансову ланки, розглядаються в наукових роботах як українських, так і зарубіжних вчених, а саме: Анікеєва С. В [1], Гусєва В. О [2], Геєця В. М., Запоточного І. В [3], Зеленського С. В [4], Павлішенка І. Б. та інших, проте ці думки часто неоднозначні, а об'єктивна необхідність вдосконалення основних засад державного впливу на підприємництво потребує додаткового дослідження.

**Постановка завдання.** Визначення системи взаємодії державних органів влади та органів місцевого самоврядування зі сферою підприємницької діяльності.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Ринкові перетворення спрямовані на глибокі зміни економічної системи України, відхід від прямого планування і контролю певною мірою трансформували рівень взаємодії адміністративної складової та підприємництва в цілому. Проте ступінь регулюючого впливу і досі залишається відчутним, що має як позитивні, так і негативні наслідки для розвитку економіки.

Сучасна економічна наука виділяє дві основні концепції щодо упровадження механізмів державного регулювання: протекціонізм і фритредерство, які відповідно пов'язані як із державним захистом галузей і економіки в цілому, так і формування ринкової інфраструктури, важелів впливу, структури ринку тощо, за умов мінімальної участі державних органів влади.

Для сучасного економічного стану України характерним є лібералізація економічних відносин, що є характерним для періодів економічного зростання. Однак, це не відмінняє

встановлення державою гнучких протекціоністських бар'єрів та упровадження окремих засобів впливу.

Разом із тим, нового значення досягає розвиток протекціонізму, що здобуває регіонального характеру, підсилюючи дискримінаційний режим, нову орієнтацію отримують і засоби непрямой підтримки окремих галузей і груп товарів, а сполучення протекціонізму й фритредерства доповнюється модифікацією програм державного стимулювання.

Система підприємництва – складна економічна система, що тісно пов'язує окремі ланки господарювання між собою за окремими складовими економічних зв'язків: розрахунковими, фінансовими, постачальницькими, технологічними, управлінськими тощо.

Однак за умов стрімкого розвитку мережі підприємницьких структур та подолання окремих гострих проблем ринкових перетворень, система формування підприємницького сектора стикається із вкрай складними питаннями забезпечення сприятливого економічного середовища, вирішення яких покладено на державні органи влади, що покликані підтримувати:

стабільність грошово–кредитної і фіскальної систем;  
дієвість важелів регулювання, впливу та підтримки в галузі фінансового, матеріально–технічного, інфраструктурного і консультативного забезпечення підприємництва;  
правову захищеність, у тому числі елементи промислової, інформаційної, інтелектуальної власності тощо.

Варто наголосити, що значимість державного регулювання зумовлена і необхідністю попередження (обмеження) можливих негативних явищ і наслідків соціальної спрямованості, у тому числі: збереження природних ресурсів; стимулювання виробництва товарів та послуг колективного використання; попередження виникнення безробіття та майнової нерівності; дотримання відповідного рівня добробуту громадян через перерозподіл доходів між верствами населення; забезпечення фундаментальних досліджень і виробництва соціально–спрямованих товарів і послуг тощо.

Під державним регулюванням підприємництва ми визначаємо діяльність держави в особі її органів, спрямовану на реалізацію державної політики в сфері здійснення підприємницької діяльності, із метою забезпечення реалізації публічних інтересів як суспільства і держави, так і для створення сприятливих умов для розвитку підприємництва.

На нашу думку, саме формування соціально орієнтованої економіки, упровадження ефективної національної економічної політики і є метою сукупності заходів державного впливу на господарські відносини.

Необхідно зазначити, що законодавець під державною регуляторною політикою розуміє діяльність спрямовану на «вдосконалення правового регулювання господарських відносин», а також «недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави в діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності», визначаючи пріоритетом відповідність форм та рівня державного регулювання ринковим вимогам; досягнення максимально можливих позитивних результатів тощо [5].

Варто наголосити, що система державного регулювання в цілому спрямована насамперед на «стандартизацію» діяльності суб'єктів господарювання, дотримання кодексів усталеної практики, технічних умов, загальнодержавних, міжгалузевих, галузевих нормативних актів які встановлюють вимоги до суб'єктів господарювання, відокремлюючи економічні важелі впливу на ринкові механізми як окрему ланку.

Державне регулювання підприємницької діяльності є одним із пріоритетних складових діяльності органів влади і місцевого самоврядування. Відповідно до Закону України «Про державну підтримку малого підприємництва», воно здійснюється за такими напрямками:

1) формування інфраструктури підтримки і розвитку малого підприємництва, організація державної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для суб'єктів малого підприємництва;

2) встановлення системи пільг, у тому числі запровадження спрощеної системи оподаткування, бухгалтерського обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва;

3) підтримка суб'єктів малого підприємництва у фінансово–кредитній сфері, а також шляхом їх залучення до виконання науково–технічних і соціально–економічних програм, здійснення поставки продукції (робіт, послуг) для державних та регіональних потреб тощо [7].

Разом із тим, ми можемо стверджувати, що економічна самостійність підприємництва є

певною мірою обмеженою і перебувають під постійним регулюючим впливом із боку органів державного управління, спрямованим на забезпечення суспільних інтересів у поєднанні із приватними інтересами підприємців.

Незважаючи на комплексне та взаємопов'язане між собою співвідношення інтересів, саме державні суспільні інститути мають найбільший вплив на підприємництво.

Взаємовідносини перебувають у постійній трансформації, постійному перетинанні інтересів і цілей, безпосередньо впливаючи на розвиток економіки і громадського життя. Разом із тим, вони носять і взаємозалежний характер, що зумовлено потребою однієї сторони в іншій. Так, держава має потребу в підприємстві, оскільки їй необхідна дієва ринкова система, можливість формування централізованих фондів фінансових ресурсів, а також формування фінансових потоків для підтримки державних програм, сформовані і працюючі на суспільство матеріальні ресурси, послуги і товари.

Передусім підприємництво зацікавлене у дієво-спроможних державних органах управління із метою формування гнучкого фінансово-кредитного механізму, законодавчо-стабільних правил економічної діяльності, її безпеки і захисту, стабільної соціальної інфраструктури та ін.

Взаємозв'язок державних та місцевих органів влади із підприємництвом ми можемо визначити як такий, що характеризується всебічною розмаїтістю взаємодії спрямований на досягнення сталого розвитку суспільних інститутів.

Вітчизняний законодавець для «реалізації економічної політики, виконання цільових економічних та інших програм і програм економічного і соціального розвитку» визначає відповідний перелік механізмів регулювання у формі засобів «регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання», а саме:

- державного замовлення;
- ліцензування, патентування і квотування;
- сертифікації та стандартизації;
- застосування нормативів та лімітів;
- регулювання цін і тарифів;
- надання інвестиційних, податкових та інших пільг;
- надання дотацій, компенсацій, цільових інновацій та субсидій [6].

Розглядаючи не тарифні засоби регулюючого впливу, треба наголосити, що державне замовлення визначено як розміщення державних контрактів серед суб'єктів господарювання на поставку продукції для пріоритетних державних потреб, проте сам механізм ефективності його застосування залишився поза увагою. Разом із тим, упровадження системи державного замовлення регламентується і додатковими нормативними актами, де пріоритетне значення займають: Закон України «Про здійснення державних закупівель» та Закон України «Про поставки продукції для державних потреб».

Система ліцензування, патентування, квотування та засоби технічного регулювання господарської діяльності спрямована на впровадження захисної функції держави, її економічних і соціальних інтересів. Вона покликана розмежувати правові підвалини і принципи господарювання, право на провадження господарської діяльності та її певних видів, особливий порядок оподаткування, граничний обсяг виробництва та обігу товарних ресурсів і послуг [8, 9]

Необхідно зосередити увагу на засобах технічного регулювання, що складаються із норм, нормативів, лімітів та системи стандартизації, що спрямовується на діяльність суб'єктів господарювання із метою «досягнення оптимального ступеня впорядкування в певній сфері, результатом якої є підвищення ступеня відповідності продукції, процесів та послуг їх функціональному призначенню, усуненню бар'єрів у торгівлі і сприянню науково-технічному співробітництву» [10, 11, 12].

Ми можемо констатувати, що основними засадами державної підтримки підприємництва є організаційні структури із кадрового і науково-методичного забезпечення, а також розвинута ринкова інфраструктура та інформаційно-консультаційне забезпечення підприємництва.

Центральним органом, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері розвитку підприємництва, нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності є Державна служба України із питань регуляторної політики та розвитку підприємства, що також виступає і спеціально уповноваженим органом виконавчої влади із питань реалізації державної

регуляторної політики, дозвільної системи та ліцензування у сфері господарської діяльності [13], головним завданням якого є формування державної політики у сфері розвитку підприємництва, державної регуляторної політики, державної політики у сфері ліцензування, через узагальнення законодавчої практики щодо підприємництва її вдосконалення.

Крім того, її діяльність спрямована на підтримку сталого розвитку малого підприємництва, системи його консультативної та інформаційної підтримки, удосконалення механізмів фінансово-кредитної та зовнішньоекономічної діяльності, а також здійснення моніторингу стану виконання органами виконавчої влади вимог Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [14].

На шляху України до європейської спільноти і активізації зусиль щодо асоціації із Європейським Союзом особливої уваги заслуговує діяльність громадських організацій, які мають на меті сприяння і організацію ефективної підтримки підприємницької діяльності, формування розвинутої інфраструктури, що є невід'ємним компонентом ринкових відносин і створює сприятливі умови для розвитку.

За роки незалежності в Україні створено організації з метою захисту економічних, соціальних та інших спільних інтересів вітчизняних виробників товарів та послуг. Серед основних можна виокремити Український союз промисловців і підприємців та Асоціацію сприяння розвитку приватного підприємництва в Україні «Єднання».

Також наголосити на регіональних суб'єктах. Так, для Харківської області основними громадськими організаціями підтримки підприємництва є Харківський регіональний фонд підтримки підприємництва, Спілка підприємців Харківської області, Центр розвитку малого бізнесу «Харківські технології», Віртуальний бізнес інкубатор, Асоціація приватних роботодавців, Харківська торгово-промислова палата, Український фонд підтримки підприємництва, Харківський клуб підприємців.

Проте найчастіше їх діяльність носить декларативний характер, а реальна підтримка залишається у формі гасел.

Для сучасної економіки України характерним є дефіцит достатніх фінансових ресурсів, що насамперед призводить до загострення питань розвитку та переоснащення виробничої бази, передусім виробничо-складського обладнання.

На нашу думку, державна підтримка в цьому питанні має бути спрямована на сприяння:

- освоєння частини ресурсів, одержаних від приватизації державного майна на розвиток матеріально-технічної бази;
- упровадження механізму передачі на правах оренди або лізингу площ та виробничих потужностей ліквідованих, реорганізованих та збанкрутілих суб'єктів господарювання на користь виробничих підприємств малого бізнесу;
- сприяння процесу формування розвинутого ринку нерухомості та ін.

**Висновки.** Сучасна економічна наука виокремлює низку критеріїв розподілу методів впливу на суб'єктів підприємництва, проте можна поділити їх залежно від характеру впливу на адміністративні (прямі) та методи стимулювання (непрямі).

На нашу думку, економічна складова державного регулювання (підтримки) полягає в розробці та реалізації системи державних програм сприяння розвитку підприємництва, у тому числі науково-технічного, ресурсного, фінансового, консультативного, кадрового та ін., через:

- надання консалтингових послуг щодо реалізації новітніх технологій, передових "ноу-хау";
- проведення інноваційних досліджень та їх упровадження;
- залучення суб'єктів господарювання до реалізації науково-технічних програм і створення мережі виробничо-технологічних центрів через стимулювання інноваційної та венчурної діяльності тощо.

Зазначені завдання можуть виконуватись не лише на державному, а й на місцевому рівнях за рахунок державних субсидій, через залучення некомерційних структур або приватних організацій, спрямованих на формування соціально-орієнтованої ефективної економіки, вільного підприємництва і конкуренції, прогресивних технологій, входження українських підприємств у світові ринки.

## Список літератури

1. Аникеев С. В. Развитие партнерских взаимоотношений государства и бизнеса: теория, методология, практика [Текст]: Диссертация на соискание ученой степени д.э.н. / С. В. Аникеев – Саратов: Саратовский государственный социально-экономический университет, 2004. – 392 с.
2. Гусев В. О. Державна інноваційна політика: методологія формування та впровадження: монографія / В. О. Гусев. – Донецьк : Юго-Восток, 2011. – 624 с.
3. Запотоchnий І. В., Захарченко В. І. Державне регулювання регіональної економіки. – Харків-Львів-Одеса: ТОВ «Одіссей», 2003 р. – 592 с.
4. Зеленський С.В. Корпоративно-управлінська функція держави// Фінанси України. – 2000, № 9.
5. Державне регулювання економіки: Навч. посібник / С. М. Чистов, А. Є. Никифоров, Т. Ф. Куценко та ін. – К.: КНЕУ, 2000. – 316 с.
6. Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2004. – № 9, ст. 79.
7. Господарський кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 436 IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18; 19–20; 21–22. – Ст. 144 ст. 12.
8. Про ліцензування певних видів господарської діяльності: Закон України від 1 червня 2000 р. (станом на 16.11.2010 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 36. – Ст. 299.
9. Про патентування деяких видів підприємницької діяльності : закон України від 23.03.1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 20. – Ст. 82 (із змінами).
10. Про стандартизацію: Закон України від 17 трав. 2001 р. № 2407-III / Міністерство юстиції України. – Офіц. вид. – К.: Логос, 2001 – 15 с.
11. Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності: Закон України від 01. груд. 2005 р. № 3164 – ІУ / Міністерство юстиції України. – Офіц. вид. – К.: Логос, 2001 – 15 с.
12. Про затвердження норм природного убутку продовольчих товарів у торгівлі та інструкцій із їх застосування: Наказ Міністерства торгівлі СРСР від 22.04.1987р. № 88 // Галицькі контракти. – 1996. – № 16, 17, 20.
13. Положення про Державну службу України із питань регуляторної політики та розвитку підприємництва [Режим доступу] <http://www.dkrp.gov.ua/info/2>.
14. Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2007. – № 29, ст. 389.

## References

1. Anykееv S.V. Razvytye partnerskykh vzaymootnoshenyy hosudarstva y byznesa: teoryya, metodolohyya, praktyka [Tekst]: Dyssertatsyya na soyskanye uchenoy stepeny d.э.n. / S. V. Anykееv – Saratov: Saratovskyy hosudarstvennyy sotsyal'no-эkonomycheskyy unyversytet, 2004. – 392 s.
2. Husyev V. O. Derzhavna innovatsiyna polityka: metodolohiya formuvannya ta vprovadzheniya: monohrafiya / V. O. Husyev. – Donets'k : Yuho-Vostok, 2011.–624 s.
3. Zapotochnyy I. V., Zakharchenko V. I. Derzhavne rehulyuvannya rehional'noyi ekonomiky.–Kharkiv–L'viv–Odesa: TOV «Odissey», 2003 r. –592 s.
4. Zelens'kyu S.V. Korporatyvno-upravlins'ka funktsiya derzhavy// Finansy Ukrayiny. – 2000, # 9.
5. Derzhavne rehulyuvannya ekonomiky: Navch. posibnyk /S. M. Chystov, A. Ye. Nykyforov, T. F. Kutsenko ta in.– K.: KNEU, 2000. – 316 s.
6. Zakon Ukrayiny «Pro zasady derzhavnoyi rehulyatornoyi polityky u sferi hospodars'koyi diyal'nosti» // Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny (VVR), 2004, N 9, st. 79.
7. Hospodars'kyu kodeks Ukrayiny : Zakon Ukrayiny vid 16.01.2003 r. # 436 IV // Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny. – 2003. – # 18; 19–20; 21–22. – St. 144 st.12.
8. Pro litsenzuvannya pevnykh vydiv hospodars'koyi diyal'nosti: Zakon Ukrayiny vid 1 chervnya 2000 r. (stanom na 16.11.2010 r.) // Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny. – 2000.– # 36.– St. 299.
9. Pro patentuvannya deyakykh vydiv pidpryyemnyts'koyi diyal'nosti : zakon Ukrayiny vid

- 23.03.1996 roku // Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny. – 1996. – # 20. – St. 82 (iz zminamy)
10. Pro standartyzatsiyu: Zakon Ukrayiny vid 17 trav. 2001 r. # 2407–Sh / Ministerstvo yustytsiyi Ukrayiny. – Ofits. vyd. – K.: Lohos, 2001 – 15 s.
  11. Pro standarty, tekhnichni rehlamenty ta protsedury otsinky vidpovidnosti: Zakon Ukrayiny vid 01.hrud. 2005 r. # 3164 – IU / Ministerstvo yustytsiyi Ukrayiny. – Ofits. vyd. – K. : Lohos, 2001 – 15 s.
  12. Pro zatverdzhennya norm pryrodnoho ubutku prodovol'chychk tovariv u torhivli ta instruktsiy iz yikh zastosuvannya: Nakaz Ministerstva torhivli SRSR vid 22.04.1987r. # 88 – Halyts'ki kontrakty, – № 16, 17, 20, 1996 rik.
  13. Polozhennya pro Derzhavnu sluzhbu Ukrayiny iz pytan' rehulyatornoyi polityky ta rozvytku pidpryyemnytstva [Rezhyim dostupu] <http://www.dkrp.gov.ua/info/2>.
  14. Zakon Ukrayiny «Pro osnovni zasady derzhavnoho nahlyadu (kontrolyu) u sferi hospodars'koyi diyal'nosti» // Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny (VVR). – 2007. – № 29, st.389.

*Ткаченко Сергій Олександрович, к.е.н., доцент  
начальник кафедри соціально-економічних дисциплін  
Харківського національного університету внутрішніх справ*

*Стаття надійшла до редакції 02.10.2013*